

Прегледни рад

УДК: 338.487:339.137.2(497.11) ; 338.1(497.11)

Место и улога туризма у привреди Србије

Дарко Димитровски^{1*}, Соња Милутиновић¹

¹ Универзитет у Крагујевцу, Факултет за хотелијерство и туризам у Врњачкој Бањи

Сажетак: На туризам, као делатност, утичу позитивна и негативна економска и друштвена кретања свих привредних и ванпривредних субјеката. Туризам утиче на редистрибуцију националног дохотка у глобалним размерама, али такође, и на редистрибуцију дохотка између сектора и компанија у оквиру националне економије. Тренутни степен привредног развоја и општа и привредна ефикасност утичу на конкурентност туристичке понуде Републике Србије и самим тим одређују место туризма у укупном привредном развоју. Циљ рада је да утврди место и улогу туризма у привреди Србије, на основу постојећих података, и да се на тај начин предложи смернице будућег развоја.

Кључне речи: туризам, привредни развој, Република Србија
JEL класификација: L83

The place and role of tourism in the economic development of Serbia

Abstract: Tourism as an economic activity is affected by both positive and negative economic and social outcomes of economic and non-economic subjects. Tourism affects not only the redistribution of national income on a global scale, but the redistribution of income between sectors and companies within the national economy as well. The current level of economic development and overall economic efficiency affect the competitiveness of tourism of the Republic of Serbia, and thus determine the place of tourism in the overall economic development. The aim of this paper is to determine the place and role of tourism in the economy of Serbia based on the existing data, and thus propose guidelines for future development.

Keywords: tourism, economic development, the Republic of Serbia
JEL classification: L83

---

* darko.dimitrovski@kg.ac.rs

** Овај рад представља допринос радионици одржаној у Врњачкој Бањи на Факултету за хотелијерство и туризам, 26.11.2013. године, у оквиру научног пројекта “Инвестиције у истраживању развоја туризма (Студија случаја Словачке и Србије)” (МПНТР бр. 680-00-140/2012-09/12), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Увод

Током протеклих неколико деценија, међународни туризам је био у сталном порасту, а уједно је растао и значај туризма за економију многих земаља (Oh, 2005). Према подацима Светске туристичке организације (WTO, 2013), туризам чини 9% БДП, директног, индиректног и индукованог, 6% светског извоза и обезбедио је 4 милиона нових послова. Број страних туриста у 2012. години је први пут прешао бројку од једне милијарде и износио је 1.035 милијарди страних туриста годишње, а расходи страних туриста износили су 1.075 милиона US \$. Осим тога, туристичка потрошња у многим земљама служи и као алтернативни облик извоза, доприносећи побољшању биланса плаћања путем девизних прихода.

Улога туризма добија све већи значај и када су у питању привредни раст и напредак савремених држава. Туризам као делатност има подједнак значај и локално и глобално. Чињеница, да туризам представља привредну активност примарне вредности и значаја за многе земље, прихваћена је од стране свих држава у свету. Из тог разлога, владе многих држава покушавају да развију туризам, као важну економску активност, како би оствариле корист за своје привреде (Dritsakis, 2004).

Раст туризма се, у ширем смислу, сматра фактором продуктивности привреде једне земље, а постиже се рационалним коришћењем туристичких ресурса. Овај процес мора да прати и повећање продуктивности туризма и његово квалитативно побољшање, пре свега, прилагођавањем потребама и жељама туриста. Велики утицај туризма на раст привреде се јавља када туризам показује да стимулативно утиче на укупну привредну активност, у виду преливања и других екстерналија (Marin, 1992).

Развој туризма у земљи доводи до повећања прихода за економски активно становништво које је запослено у туристичким предузећима, као и за део популације, који није у радном односу у туристичким предузећима, директно, али је запослен у предузећима чији економски опстанак у већој или мањој мери зависи од туризма.

Допринос туризма је веома користан за привреду једне земље због њеног утицаја на (Dritsakis, 2004):

- запошљавање;
- експанзију индустријске и пољопривредне производње како би се задовољиле потребе туриста;
- укупне приходе земље;
- побољшање животног стандарда становништва и значајан напредак у културним садржајима и активностима.
- јавну економију, посебно на локалном нивоу.

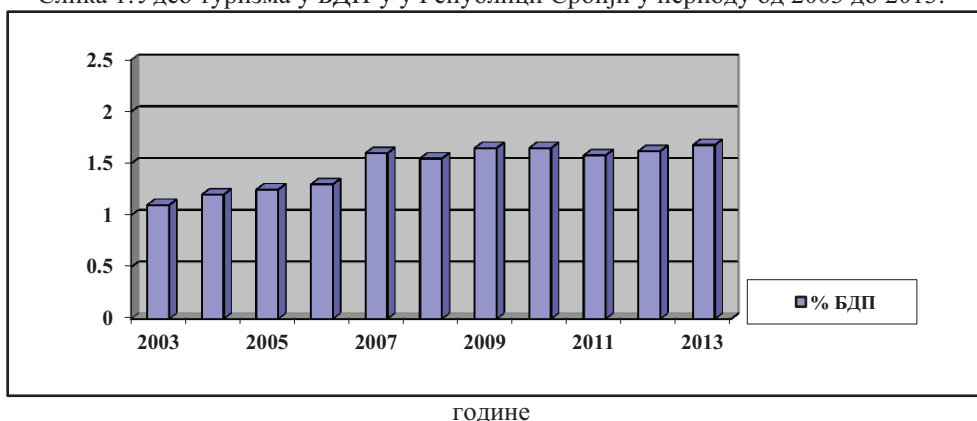
2. Туризам у Републици Србији

Ефекти развоја туризма у Републици Србији су вишеструки и у великој мери утичу на укупан привредни и друштвени развој. Улога туризма, као генератора привредног развоја, као и његови мултипликаторски ефекти, доприносе повећању основне и допунске запослености, посебно у неразвијеним подручјима. Развојем туризма и укључивањем бројних делатности, које имају свој интерес у укупном развоју туризма или његових појединих делова, обезбеђује се дугорочна економска стабилност. Ипак, постоје и препреке за интензивнији туристички развој, које су условљене крупним променама у унутрашњем амбијенту Србије, али и њеном окружењу. Узимајући у обзир да Србија има доста квалитетних ресурса за развој туризма, он би требало да постане носилац привредног развоја и фактор стабилизовања и раста економских активности у Србији.

2.1. Утицај туризма на БДП

Директни допринос туризма на БДП у Републици Србији у периоду од 2003. до 2013. године варира од 1,1 % БДП у 2003. години, до 1,6 % БДП у 2013. години. Директни утицај туризма на БДП у Републици Србији у 2012. години износио је 0,6 милијарди US \$, што је вредност која је значајно мања од светског просека који износи 17,2 милијарди US \$, а то сврстава Републику Србију на 117. место у свету. Када је у питању директни допринос туризма БДП-у, у односу на државе у окружењу, Република Србија значајно заостаје за Хрватском са 5,9 милијарди US \$ (48. место у свету) и Бугарском са 2,0 милијарди US \$ (76. место у свету), а бележи боље резултате од Црне Горе са 0,5 милијарди US \$ (130. место у свету), Босне и Херцеговине са 0,4 милијарди US \$ (133. место у свету) и Македоније са 0,1 милијарди US \$ (160. место у свету). Укупни допринос туризма БДП-у, у Републици Србији у 2012. години, износи 2,3 милијарди US \$, што је значајно мања вредност у односу на светски просек који износи 52,3 милијарди US \$, због чега се налази на 103. месту у свету. Када су у питању државе у окружењу, Република Србија се налази значајно испод Хрватске, чији укупни утицај туризма на БДП износи 13,8 милијарди US \$ (54. место у свету) и Бугарске са 6,9 милијарди US \$ (66. место у свету), а испред Босне и Херцеговине са 1,5 милијарди US \$ (133. место у свету), Црне Горе са 0,9 милијарди US \$ (138. место у свету) и Македоније са 0,5 милијарди US \$ (153. место у свету) (WTTC, 2013).

Слика 1: Удео туризма у БДП-у у Републици Србији у периоду од 2003 до 2013.

Извор: (WTTC, 2013)

WTTC, као једна од водећих туристичких организација, је израдила властиту методологију за процену стварног економског утицаја туризма кроз тзв. директни, индиректни и индуктовани утицај туризма. Кроз своје годишње извештаје, WTTC указује на важност сектора путовања и туризма, не само по основу његовог директног утицаја на укупну економију неке земље, већ и по основу његовог индиректног утицаја. WTTC препознаје да је укупни утицај туризма много већи па, у својим годишњим истраживањима, приказује и индиректни и индуктовани утицај.

Развој туризма као привредне гране генерише и друге облике привређивања. Постоје три врсте утицаја на БДП и то: директни који у овом тренутку износи 1,6%, затим индиректни 3,2% и на крају индуктовани утицај 1,0%. Укупни утицај туризма на БДП у 2012. години износи 5,8%, а пројекција је да ће се до краја 2013. године повећати за 5,1%, односно износиће 6% БДП. Да би туризам у Србији имао значајнији утицај на БДП, неопходно је посветити већу пажњу планском развоју туризма.

Директни допринос туризма БДП-у одражава „унутрашњу“ потрошњу на туризам, или укупну потрошњу у једној земљи на туризам од стране резидената и нерезидената за пословне и забавне сврхе, као и од стране владе на „појединачну“ потрошњу, односно потрошњу владе на путне и туристичке услуге, које су директно повезане са посетиоцима попут услуга културног (нпр. музеји) или рекреативног садржаја (нпр. национални паркови) (WTTC, 2013).

Укупни допринос сектора путовања и туризма подразумева и „шири утицај“ (индиректни и индуковани утицај) на економију. „Индиректни“ допринос укључује БДП и нова радна места повезана са потрошњом инвестиција у сектору путовања и туризма, што подразумева активности везане за инвестиције, попут куповине новог авиона и изградње нових хотела, док се под „колективном“ потрошњом владе подразумева потрошња у име „заједнице у целини“, а то укључује туристички маркетинг и промоцију, авијацију, управу, сигурносне службе, комуналне услуге у оквиру одмаралишта и слично. Домаћа куповина роба и услуга, од стране оних сектора који се директно баве туристима, између осталог, укључује куповину хране и услуга чишћења од стране хотела, горива и угоститељских услуга од стране авио компанија, ИТ услуге путничких агенција и слично (WTTC, 2013).

„Индуковани“ допринос БДП-у и отварању повезаних нових радних места процењује се на основу потрошње оних који су директно или индиректно запослени у сектору туризма и путовања (WTTC, 2013).

Слика 2: Допринос туризма (директни, индиректни и индуковани) БДП-у у процентима у Републици Србији у 2012. години и пројекција за 2013. годину

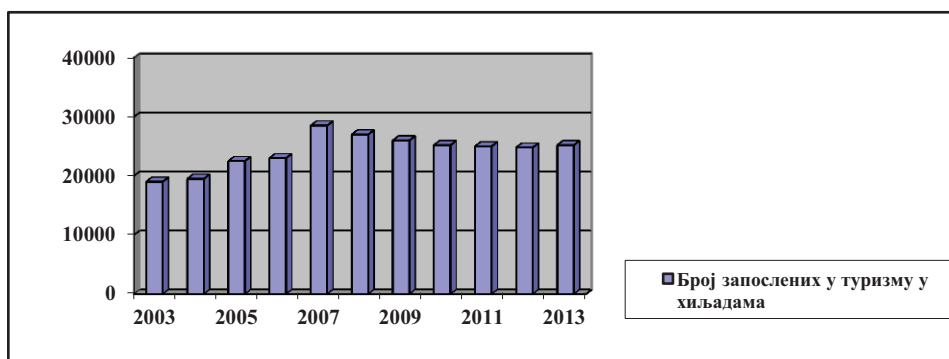
Извор: (WTTC, 2013)

2.2. Утицај туризма на запосленост

Туризам, као високо радно-интензивна делатност, може значајно да повећа запосленост и допринесе решавању проблема незапослености. Директни допринос туризма укупној запослености у Републици Србији, у периоду од 2003. до 2013. године, варира од око 19.000 запослених у 2003. години до око 25.000 запослених у 2013. години. Република Србија са 24.500 запослених у 2012. години се налази на 138. месту у свету, јер светски просек износи 793.700 запослених у туризму. У односу на државе у окружењу, Република Србија има значајно мањи број запослених у односу на Хрватску са 138.600 (68. место у свету), Бугарску са 102.900 (84. место у свету) и Босну и Херцеговину са 33.100 (123. место у свету), а испред је Црне Горе са 14.300 (151. место у свету) и Македоније са 7.800 (161. место у свету). Када је у питању укупни допринос туризма броју запослених, Република Србија у 2012. години са 88.500 запослених се налази на 121. месту у свету, док светски просек износи

1.975.700 запослених у туризму. Република Србија, у односу на државе у окружењу, има број запослених значајно мањи од Бугарске, која има 366.700 запослених у туризму (69. место у свету), Хрватске са 318.900 (54. место у свету) и Босне и Херцеговине са 114.000 (114. место у свету), а налази се испред Црне Горе са 28.800 (156. место у свету) и Македоније са 28.700 (157. место у свету) (WTTC, 2013).

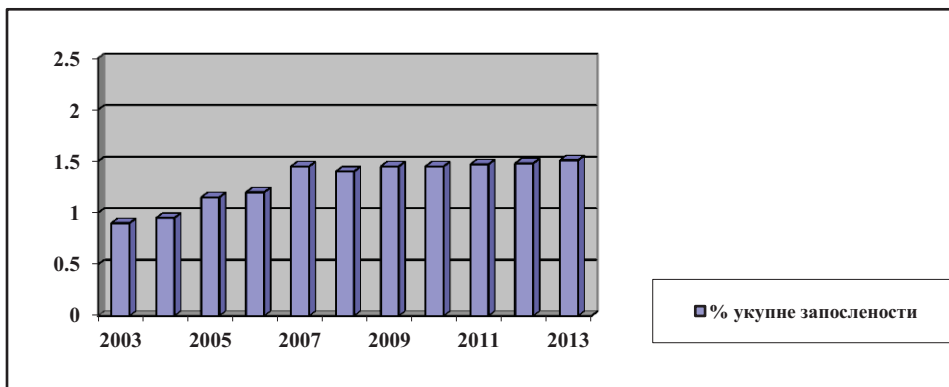
Слика 3: Директни допринос туризма када је у питању број запослених у хиљадама у Републици Србији у периоду од 2003. до 2013. године

Извор: (WTTC, 2013)

Удео запослених у туризму, у укупној запослености у Републици Србији, у периоду од 2003. до 2013. године, креће се у распону од 0,9% до 1,51%, што је изузетно мали удео ако се узму у обзир туристички потенцијали и могућности развоја туризма и запослења (WTTC, 2013). Републички завод за статистику, у својој методологији за утврђивање броја запослених по секторима, не издваја туризам као засебан сектор, већ се највећи део запослених у туризму налази у оквиру сектора смештаја и исхране, због чега је потребно нагласити да су резултати непотпуни и представљају предмет нагађања. Број укупно запослених у Републици Србији у марту 2013. године износи 1.725.000 људи, док је у сектору смештаја и исхране запослено око 20.000 људи, што чини његов занемарљив део који износи 1,15% (Републички завод за статистику, 2013).

Слика 4: Директни допринос туризма укупној запослености у Републици Србији у периоду од 2003. до 2013. године

Извор: (WTTC, Travel and Tourism Economic Impact 2013, Serbia, 2013)

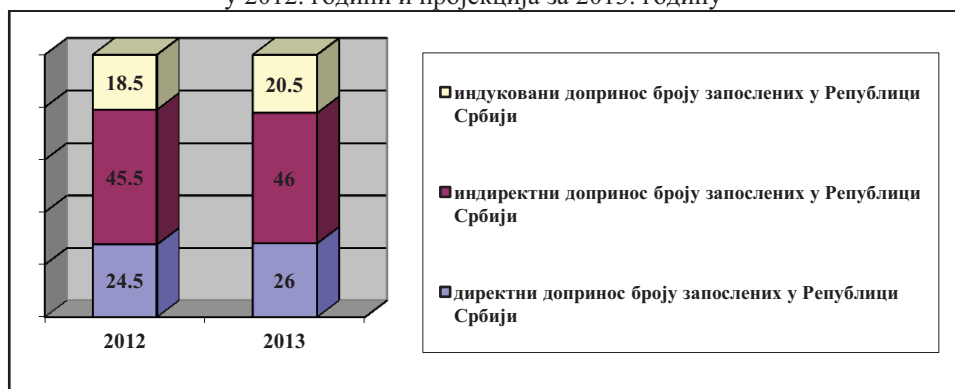
Укупан допринос туризма запослењу у Републици Србији износи 88.500 запослених у 2012. години (5,3% укупно запослених), а пројекција је да се у 2013. години очекује раст од 4,6%, односно 92.500 запослених или 5,5% укупно запослених. У укупном доприносу туризма, директни допринос броју запослених износи 24.500 запослених (1,5% укупне запослености), са тенденцијом раста у 2013. години на 26.000 запослених или 1,6% укупно запослених (WTTC, 2013).

Слика 5: Укупни допринос туризма укупном запослењу у процентима у Републици Србији у 2012. години и пројекција за 2013. годину

Извор: (WTTC, 2013)

Слика 6: Укупни допринос туризма броју запослених у хиљадама у Републици Србији у 2012. години и пројекција за 2013. годину

Извор: (WTTC, 2013)

На националном нивоу, у званичној статистици Републичког завода за статистику изостају подаци о просечним зарадама у туризму као свеобухватној делатности, а постоје подаци само о просечним зарадама у хотелима и ресторанима.

Табела 1: Вредности зарада у хотелима и ресторанима у Републици Србији у периоду од 2008. до 2010. године

	2008		2009		2010	
	бруто зараде	нето зараде	бруто зараде	нето зараде	бруто зараде	нето зараде
Хотели и ресторани	30.234	21.800	24.895	18.176	25.867	18.910

Извор: (Републички завод за статистику, 2013)

Зараде, по секторима (смештаја и исхране) у Републици Србији у септембру 2013. године, износе 32.592 динара за бруто зараду и 24.197 динара за нето зараду. Просечна зарада у сектору смештаја и исхране у августу 2013. године износи 34.377 динара, док просечне зараде без пореза и доприноса износе 25.460 динара. Оне су значајно ниже од просека за Републику Србију, који износи 59.162 динара бруто и 42.866 динара нето, што довољно говори о стању у ком се налази сектор смештаја и исхране, у којем доминантни удео у структури запослених чине неквалификовани кадрови са основним и средњим образовањем (Републички завод за статистику, 2013).

3. Закључак

Однос туризма и привредног развоја карактерише висок степен корелације. Позитивни ефекти туризма, на укупну привредну активност, могу се искористити као фактор бржег привредног развоја.

Економски показатељи указују на незадовољавајућу заступљеност туризма у привредном развоју Републике Србије. Развој туризма, као привредне гране, генерише три врсте утицаја на БДП (директни, индиректни и индуковани утицај), чије вредности значајно заостају за светским просеком, али и државама у окружењу. Такође, резултати WTTC показују да туризам, као делатност која поседује потенцијал да запосли становништво, у Републици Србији учествује у укупној запослености у занемарљивом уделу. У условима глобалне економске кризе, развој туризма може да утиче позитивно на општу привредну активност, а посебно да обезбеди увећање запослености. Зараде у туризму су, такође, испод просека за Републику Србију при чему туризам, као делатност, није заступљен као методолошка категорија у статистичком истраживању, већ се издваја само сектор смештаја и исхране.

Србија, данас, има компаративне предности у туризму јер поседује диверсификовану структуру основних атракција, има дугу историју и општу препознатљивост, очуване природне ресурсе и сразмерно добре комуникације, поседује велики људски потенцијал и близу је традиционалним и новим туристичким тржиштима. Ефикасније коришћење туристичких потенцијала и креирање туристичке понуде, која би промовисала Србију као респектабилну туристичку дестинацију, обезбедиће услове за максимизирање позитивних ефеката туризма на укупну привредну активност. Стога, Србија мора да искористи ове потенцијале које поседује и битно подигне конкурентност и атрактивност туристичких производа, путем респектабилних светских искустава и властитих иновација. При томе, важно је развијати оне производе и пословне секторе у туризму, који имају глобалну перспективу и где Србија може да изгради глобалну конкурентност.

Туризам Србије мора да буде координиран на националном, регионалном и локалном нивоу, кроз јасно дефинисану планску развојну политику. На тај начин обезбеђује се могућност за економски и социјални развој целог друштва, односно производи и услуге многих делатности, које учествују у формирању туристичког производа, остварују велики пласман кроз туристичку потрошњу.

Литература

1. Dritsakis, N. (2004). Tourism as a long-run economic growth factor: an empirical investigation for Greece using causality analysis. *Tourism Economics*, 10(3), 305-316.
2. Marin, D. (1992). Is the export-led hypothesis valid for industrialized countries? *Review of Economics and Statistics*, 74, 678-688.
3. Oh, C. (2005). The contribution of tourism development to economic growth in the Korean economy, *Tourism Management*, 26(1), 39-44.
doi:10.1016/j.tourman.2003.09.014
4. Републички завод за статистику. (2013). *Статистички годишњак 2013*. преузето 20. новембра 2013, са <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2013/pdf/G20132010Knjiga.pdf>
5. World Tourism Organization. (2013). *Tourism Highlights, 2013 Edition*. преузето 19. новембра 2013. године, са http://dtxqt4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_highlights13_en_lr_0.pdf
6. World Travel and Tourism Council. (2013). *Travel and Tourism Economic Impact 2013, Serbia*. преузето 19. новембра 2013. године, са http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/serbia2013_2.pdf

Примљено: 26.11.2013. Прихваћено: 27.12.2013.